

2010 International Year of Biodiversity

Biologická rozmanitost a cesty dalšího vývoje 2010: Mezinárodní rok biodiverzity

Začátkem tisíciletí přijali vrcholní světoví politici závazek do r. 2010 významně snížit rychlost a rozsah či dokonce úplně zastavit ubývání biodiverzity, a to v celosvětovém měřítku, v jednotlivých částech světa i v rámci států, a přispět tak k omezování chudoby (viz také článek J. Plesníka na str. LXIII tohoto čísla). Rozvoj lidské civilizace a jeho dopady na přírodní prostředí způsobily značný úbytek biologické rozmanitosti, což se projevilo nejen vymíráním četných rostlinných a živočišných druhů, ale též narušením celých ekosystémů a ohrožením jejich funkcí, s logickým promítnutím do sféry ekonomické. Situace se zhoršila zejména v posledním půlstoletí. Již na prvním vrcholném světovém summitu věnovaném životnímu prostředí a vývoji (UNCED – United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro) v r. 1992 byly proto přijaty tři významné mezinárodní smlouvy, včetně Úmluvy o ochraně biologické rozmanitosti (CBD – Convention on Biological Diversity) s nadějí na zlepšení situace. K Úmluvě byl následně na prahu r. 2000 přijat první protokol – Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti, zaměřený na přeshraniční pohyb živých geneticky modifikovaných organismů a stanovící pravidla pro bezpečné zacházení s nimi.

Vzhledem k vývoji v následujícím desetiletí, kdy stále akceleroval úbytek biodiverzity, se vrcholní světoví představitelé dohodli v r. 2002 (WSSD – World Summit on Sustainable Development) v Johannesburgu na závazku významně zpomalit úbytek biologické rozmanitosti do r. 2010 (v Evropě byl tento ambiciózní cíl ještě zpřísněn a požadoval úplné zastavení úbytku biodiverzity), v přesném znění: „Dosáhnout do r. 2010 významného snížení současného poměru ztrát na biodiverzitě na globální, regionální i národní úrovni, jako příspěvek ke snižování chudoby a k prospěchu všech forem života na Zemi.“ Tento závazek byl dokon-

ce začleněn do Vývojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals). Nicméně všechna hodnocení z posledního období neprokázala zlepšení, ale spíše trendy ke zhoršení. Významným příspěvkem k tomuto neutěšenému stavu se staly i přírodní a především lidským selháním způsobené katastrofy posledních let, znamenající v mnoha případech nenávratné nebo přinejmenším dlouhodobé narušení přírodních ekosystémů.

Současný stav životního prostředí, pozitivní přínosy dosud přijatých opatření i výzvy pro budoucnost shrnulo třetí vydání zprávy o stavu a výhledech světové bio-

diverzity (Global Biodiversity Outlook 3) z května 2010. Konstatuje, že četné indikátory prokazují pokračující úbytek biodiverzity, a to na všech třech úrovních – genové, druhové i ekosystémové. Tyto ztráty jsou určující nejen pro biodiverzitu v užším slova smyslu, ale zároveň narušují i funkci ekosystémů, které jsou významné pro lidskou společnost a její současnou i budoucí prosperitu. Mnohé akce zaměřené na dosažení cíle 2010 v určitých vymezených oblastech pomohly, nebyly však rozvinuty v dostatečném měřítku, nezahrnuly všechna místa planety. Především chyběla důsledná opatření na nejvyšší a rozhodující úrovni, tj. zahrnutí ochrany biodiverzity a zdravého rozumného využívání biodiverzity a jejich složek do politických a strategických dokumentů a programů. Od těchto opatření se pak odvíjejí následné kroky.

Prognostické scénáře dalšího vývoje naznačují pokračující úbytek biodiverzity a ztráty vhodných stanovišť do konce tohoto století. Lze očekávat i nepřiznivé dopady klimatických změn, znamenající geografický posun v rozšíření druhů a celých vegetačních typů směrem k severu, což by negativně ovlivnilo způsob života a obživu obyvatel dotčených oblastí. Pokud jde o preventivní a nápravná opatření, zdůrazňují autoři opět prvořadý význam politických rozhodnutí, spolupráci politiků a odborníků příslušného zaměření, efektivitu investic posuzovaných ze širokého hlediska a opatření k prevenci rizik. Příkladem těchto postupů je efektivní a udržitelné využívání území, energie, vodních a dalších zdrojů pro zajištění rostoucích potřeb společnosti, využívání strategických plánů pro hospodaření s půdou, vodou a mořskými zdroji, zajištění principů rovnoprávného přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivého rozdělování přínosů z nich, včetně tradičních znalostí, a to i pro země jejich původu, zlepšení výchovy a povědomí o významu a hodnotách biodiverzity. Všechna tato opatření by se měla projevit v hlavních cílech pro budoucnost – potlačování chudoby, zlepšování zdraví a prosperity lidské populace, řešení důsledků klimatické změny.

V pochopení důležitosti biologické rozmanitosti sehrávají významnou úlohu ekonomická hodnocení a opatření, k nimž se v mezinárodní oblasti přistoupilo především v posledních dvou letech. V rámci Úmluvy o biologické rozmanitosti vrcholí složitá jednání o řešení přístupu ke genetickým zdrojům a rozdělování přínosů z nich (ABS – Access and Benefit Sharing). V rámci Cartagenského protokolu probíhá jednání o principech právní zodpovědnosti za škody spojené s přeshraničním pohybem živých modifikovaných organismů (Liability and Redress), která směřují k vypracování a schválení příslušných

1

1 Biodiverzita a chudoba – vzájemně se prolínající a pozitivně i negativně se ovlivňující složky

mezinárodních odpovědnostních pravidel. Při jednáních o změně klimatu se dohadují zásady pro podporu rozvojových zemí pro zachování jejich lesů jakožto ekosystému významného pro zachycování CO₂, stabilizaci půdy, retenci vody i místa pro ekoturismus. Shoda na Dohodě o snížení emisí z odlesňování a degradace lesů (REDD – Reduced Emission from Deforestation and Forest Degradation) je dalším příspěvkem k otázce klimatu i ochrany biodiverzity.

V rámci Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) je z iniciativy Evropské unie a několika států vypracována studie ekonomického hodnocení ekosystémů a biodiverzity (TEEB – The Economics of Ecosystems and Biodiversity). Jejím cílem je soustředit pozornost na ekonomické ztráty vznikající v důsledku degradace a ničení přírodního prostředí. Zároveň též upozornit na možnosti investování do obnovy narušených ekosystémů. Výsledky studie např. ukazují, že 100 000 národních parků a dalších chráněných území světa vytváří prostřednictvím poskytovaných produktů a služeb hodnoty ve výši pěti trilionů USD, přičemž zaměstnávají pouze 1,5 milionu lidí. Udržení těchto poskytovaných hodnot vyžaduje dodatečné investice ve výši 50 bilionů USD ročně, tj. poměr přínosů k výdajům je 100 : 1. Jako příklad mohou posloužit i náklady na zachování korálových útesů, které představují podle odhadů 0,2 % hodnoty těchto ekosystémů významných pro rybnářství, turistiku a ochranu před přírodními katastrofami. Jiným příkladem je pokračující odlesňování v některých částech světa, které má za následek zvýšení produkce skleníkových plynů o 20 % a přináší ztráty ve výši 30 bilionů USD ročně, zatímco kompenzace obnovy se odhaduje na 17 bilionů USD ročně a může vést k novým pracovním příležitostem v tropických oblastech. Studie tedy ukazuje značnou návratnost investic vložených k nápravě nevhodných zásahů do stability ekosystémů.

Biologická rozmanitost je úzce provázána s produkčními odvětvími, k nimž se řadí na předním místě zemědělství. Moderní metody v tomto odvětví pomohly zvýšit produkci potravin a přispívají ke snižování chudoby ve světě, která představuje spolu s nedostatkem vody jeden z klíčových problémů současnosti. Mezinárodní den biologické rozmanitosti (22. květen) byl proto v r. 2010 zaměřen na téma Vývoj a potlačování chudoby. Pokroky v zemědělství přispěly též ke zvýšení bezpečnosti potravin. Na druhé straně však rozvoj zemědělství nepříznivě ovlivnil biodiverzitu, zejména intenzifikací produkce, nadměrným využíváním chemických prostředků, znečišťováním prostředí cizorodými látkami, vysokou spotřebou vody, změnami ve využívání území a zaváděním nepůvodních invazivních druhů.

Vzhledem k vážnému ohrožení biologické rozmanitosti a potřebě dalších akcí na její ochranu vyhlásilo Valné shromáždění OSN rok 2010 Mezinárodním rokem biodiverzity (2010 International Year of Biodiversity). Akce pořádané v rámci této události mají dva cíle: zvýšit povědomí veřejnosti o potřebě ochrany biologické rozmanitosti a tudíž života na Zemi a pro-

pojit úsilí vědců s politickými rozhodnutími, tj. promítnout vědecké poznatky do strategických a politických dokumentů. Oslovy Mezinárodního roku byly zahájeny v Německu jakožto státu, který hostil poslední zasedání Konference smluvních stran CBD a Cartagenského protokolu (květen 2008), a to 11. ledna 2010 v Berlíně, za přítomnosti kancléřky Angely Merkelové a dalších významných představitelů. Poté proběhlo 22. ledna slavnostní zahájení v místě budoucího zasedání konference smluvních stran (říjen 2010) – v Japonsku (Nagoja), kde by měl být vyhlášen i nový cíl na ochranu biologické rozmanitosti po r. 2010. Inauguraci roku biodiverzity zorganizovalo též UNESCO ve svém pařížském sídle 21.–22. ledna; na tuto událost navázala vědecká konference 25.–29. ledna. Slavnostní zahájení a četné akce se uskutečnily a jsou plánovány v průběhu tohoto roku i v dalších státech. Významnou událostí se stane zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN v září 2010, zaměřené na globální otázky biodiverzity. Sekretariát Úmluvy o biologické rozmanitosti již vydal řadu materiálů k této příležitosti, aktuální informace se průběžně zveřejňují na stránkách <http://www.biodiv.org>.

Jednou z událostí, již bude Mezinárodní rok biodiverzity vrcholit, se stane 10. zasedání Konference smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti (Conference of the Parties – COP 10) a páté zasedání Konference smluvních stran CBD sloužící jako zasedání Cartagenského protokolu o biologické bezpečnosti (COP/MOP 5). Obě setkání se uskuteční návazně v Nagoji 11.–29. října. Měla by mimo jiné přijmout důležité dokumenty, především strategické plány činnosti v příslušných oblastech pro nadcházející období 2011–20, zasedání Úmluvy pak též cíle pro období 2020–50.

V České republice probíhají oslavy Mezinárodního roku pod patronací Ministerstva životního prostředí. Zorganizován byl Týden pro biodiverzitu ve dnech 24.–28. května v Městské knihovně v Praze, který byl určen především širší veřejnosti. Jednotlivá odpoledne se zaměřila na aktuální témata: výzkum biodiverzity, následky změny klimatu, využívání moderních biotechnologií a biologická bezpečnost, ekologická výchova a zahrnutí ochrany biologické roz-

2 Zemědělství přispívá významně ke snižování chudoby ve světě, na druhé straně však nepříznivě ovlivňuje biodiverzitu. Rýžová pole v jihovýchodní Asii. Snímek M. Roudné

manitosti do projektů zahraniční rozvojové spolupráce ČR. Při příležitosti Mezinárodního roku biodiverzity byly vydány tištěné materiály o jednotlivých složkách a aspektech ochrany biologické rozmanitosti.

K opatřením na ochranu biodiverzity přistoupilo též Ministerstvo zemědělství. V rámci jubilejní Bioakademie 2010 – 10. evropské letní Akademie ekologického zemědělství (Lednice 30. 6.–2. 7.) uvedl ve svém projevu odstupující ministr zemědělství Jakub Šebesta mimo jiné vize českého zemědělství ve vztahu k životnímu prostředí, zahrnující minimalizaci negativních vlivů na životní prostředí a jeho složky, respektování ekologických, ekonomických, sociálních a regionálních aspektů hospodaření, zvýšení podílu šetrných systémů hospodaření a úlohu vědy, výzkumu a poradenského systému v tomto směru. Zdůraznil potřebu chránit biodiverzitu, zvrátit pokles početnosti populací a počtu indikátorových druhů a degradaci cenných biotopů na zemědělské půdě.

Na Mezinárodní rok biodiverzity se zaměřily též akce v rámci projektu Podpora opatření pro zajištění biologické bezpečnosti v ČR (Support for the Implementation of the National Biosafety Framework for the Czech Republic), který zajišťuje finančně Globální fond životního prostředí (GEF) pod odborným vedením Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) a patronací Ministerstva životního prostředí. Pořádají se především semináře a vydávají se příslušné publikace, včetně sborníků ze seminářů (<http://www.mzp.cz>).

Závěrem lze shrnout, že biodiverzita nabývá zcela nového pojetí. Není již posuzována pouze z hlediska úzce přírodovědného. Současný pohled vystihují slova, která přednesl začátkem tohoto roku prezident 64. zasedání Valného shromáždění OSN Ali Abdussalam Treki: „Ztráty na biodiverzitě nejsou jen záležitostí životního prostředí. Je to rovněž záležitost ekonomická. Ztráty na biodiverzitě ovlivňují též lidské zdraví a stav atmosféry.“